

УДК 001.817

І. О. Кривий

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**АНОТОВАНИЙ ОГЛЯД ДОКТОРСЬКИХ І КАНДИДАТСЬКИХ
ДИСЕРТАЦІЙ З ІСТОРИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ,
ЗАХИЩЕНИХ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА У 2010 Р.**

Висвітлено зміст актуальних наукових проблем, вивчених та проаналізованих здобувачами наукового ступеня доктора та кандидата історичних наук.

Ключові слова: дисертація, теоретичні положення, методи, принципи, новизна, практичне значення, публікації.

Освещено содержание актуальных научных проблем изученных и проанализированных соискателями ученой степени доктора и кандидата исторических наук.

Ключевые слова: диссертация, теоретические положения, методы, принципы, новизна, практическое значение, публикации.

The scientific issues is lighted up studied and analysed the competitors of graduate degree of doctor and candidate of historical sciences.

Key words: disertation, theoretical pozition, methods, principles, novelty, practical value, publikation.

У 2010 р. спеціалізована вчена рада провела 10 засідань, на яких відбувся захист 1 докторської та 14 кандидатських дисертацій. Докторська дисертація захищена за спеціальністю – 07.00.02 – всесвітня історія.

Серед 14 дисертацій: за спеціальністю 07.00.01 – історія України – захищено 10 дисертацій; за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія – 3; за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни – 1 дисертаційна робота. Докторська та 13 кандидатських дисертацій написані державною мовою. Одна кандидатська дисертація, виконана у Таврійському національному університеті ім. В. І. Вернадського, написана російською мовою.

Короткий аналіз дисертацій, розглянутих спеціалізованою вченою радою

Докторська дисертація

Венгер Наталія Вікторівна. «Менонітське підприємство та модернізація Півдня Російської імперії (1789–1917)» – 07.00.02 – всесвітня історія.

Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. Науковий консультант доктор історичних наук, професор Троян Сергій Станіславович, завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Дятлов Володимир Олександрович, Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, проректор з наукової частини; доктор історичних наук, професор Кудряченко Андрій Іванович, Інститут європейських досліджень НАН України, директор; доктор історичних наук, професор Мордвінцев В'ячеслав Михайлович, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, кафедра російської історії, завідувач кафедри.

Новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше в українській історіографії автор презентує явище менонітського етнічного підприємни-

цтва, доводить значущість феномена як фактора економічного розвитку і модернізаційних процесів на Півдні Російської імперії.

У науковому дослідженні доведено, що серед факторів переселення конгрегацій до Росії були не лише релігійні утиски, але й наміри отримати більш сприятливі економічні можливості, що відповідало комплексним завданням державної колонізації.

Автор обґрунтувала теоретичне положення, що іноземних колоністів (включаючи менонітів), слід розглядати як окремий соціальний субстан Російської імперії, а також аргументувала, що громади колоністів, наділені правом самоврядування, були своєрідними замкненими мікрогромадянськими колективами, у межах яких стимулювалася особиста відповідальність і приватна ініціатива.

Для розуміння особливостей розвитку окремих етнічних груп (включаючи менонітську), аналізу економічної та культурної ситуації в умовах колонізації, було запропоновано модель «окремих економічних зон» (ОЕЗ) – певним чином побудованих соціально-економічно-територіальних структур – та доведено, що ОЕЗ менонітських колоній забезпечувала сприятливі, майже надконкурентні умови розвитку менонітських колоній та соціальних практик, поширених на їх території, включаючи підприємництво.

Обґрунтовано, що впродовж всього періоду, який досліджується, території колоній були найактивнішими підприємницькими зонами регіону, чому сприяла адміністративна реформа 1871 р.

У дисертації сформульовано поняття «образ етнічної групи» та простежено розвиток феномена на прикладі менонітської спільноти впродовж періоду, що досліджується, та розкрито негативні та позитивні обставини розвитку підприємництва в умовах Ліквідаційного законодавства, активність підприємницької еліти в умовах соціального конфлікту та сплеску націоналізму.

Матеріали дисертації та наукові висновки можуть бути використані для розробки нових концептів соціально-економічного розвитку Російської імперії, а також суміжних їм тем європейської історії у роботах з історії індустріальної спадщини регіону, для зміни експозиції заводських музеїв, історія яких донині сфокусована на антагонізмі між промисловцями та робітниками.

Основні положення роботи представлені у 2 монографіях та 22 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях. Результати дослідження також оприлюднені у виступах на наукових конференціях, що проходили в Україні, Росії, США, Канаді, про що свідчать відгуки на автореферат дисертації.

Кандидатські дисертації

Бабічева Олена Сергіївна. «Анархізм та повстанський рух в Центральній та Південно-Східній Україні в період національно-демократичної революції (1917 – 1921 рр.)» – 07.00.01 – історія України.

Робота виконана на кафедрі історії України Дніпродзержинського державного технічного університету.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Ветров Радій Іванович, Дніпродзержинський державний технічний університет, кафедра соціології та історії України, професор кафедри.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Солдатенко Валерій Федорович, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса, НАН України, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу соціально-політичної історії; кандидат історичних наук, доцент Архірейський Дмитро Володимирович, Академія митної служби України, кафедра філософії та соціально-політичних дисциплін, доцент кафедри.

Актуальність теми дисертації обумовлена розробкою складної, важливої проблеми, яка давно вивчається, однак ще і на сьогодні залишається дуже суперечливою і дискусійною.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що на основі різноманітної джерельної бази зроблено детальний аналіз діяльності анархістів та керованого ними повстанського руху в період революції 1917–1921 рр. у Центральній та Південно-Східній Україні. Автор дослідила ті аспекти, які меншою мірою висвітлені в історичній літературі, або, з погляду новітніх досягнень, можуть і мають бути скореговані у висновках і узагальненнях.

У науковій праці з'ясовано, що на відміну від традиційної історіографії радянських часів, яка розглядала повстанський рух, очолюваний анархістами, як контрреволюційний, антибільшовицький, бандитський, як окреме, ізольоване явище, показано, що він насправді був масовим селянським революційним рухом.

Дисертантка визначила специфіку анархо-комуністів та керованих ними повстанських формувань у Центральній та Південно-Східній Україні в революційний період 1917–1921 рр. у контексті загальноросійського анархістського руху, дослідила діяльність найбільш розповсюдженого та впливового в цьому регіоні анархістського напрямку – анархо-комунізму, який й обумовив особливу міць та масовість повстанського руху. У дисертації розкрито діяльність анархо-комуністів у великих промислових містах Центральної та Південно-Східної України. О. С. Бабічева узагальнила значення створення у 1918 р. анархістами краю Конфедерації «Набат» на поширення та поглиблення анархізму та повстанського руху в цьому регіоні. Вона зробила детальний аналіз вершини діяльності анархо-комуністів та керованого ними повстанського руху у буреломному 1919 р. проти Директорії, радянської влади та Денікінщини, створення анархістами так званої бездержавної держави «Махновії» та дослідила її суспільно-політичний устрій.

Значне місце у дисертації відведено аналізу причин поразки повстанського руху під проводом анархістів у регіоні наприкінці революційної доби.

Основні результати дослідження можуть бути використані як емпіричний та науковий матеріал для подальших досліджень з означеної проблеми, а також при розробці спецкурсів та навчально-методичних посібників, у практичній викладацькій роботі.

За темою дисертації автором опубліковано 15 праць, з яких 10 статей у фахових виданнях. Результати дослідження апробовано на низці міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференцій.

Безносів Олександр Інокентійович. «Суспільно-політичне життя німецького та менонітського населення Півдня України (1917–1929 рр.)» – 07.00.01 – історія України.

Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Науковий керівник кандидат історичних наук, професор Бобилева Світлана Йосипівна, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра всесвітньої історії, професор кафедри; Центр українсько-німецьких наукових досліджень, науковий керівник.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Котляр Юрій Вадимович, Чорноморський державний університет імені Петра Могили, кафедра історії, завідувач кафедри; кандидат історичних наук, доцент Шевчук Микола Андрійович, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Інститут соціальних наук, кафедра історії та світової політики, завідувач кафедри.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що дисертант на основі аналізу ґрунтовної історіографічної бази вперше провів комплексне дослідження сутності і особливостей основних етапів суспільно-політичного життя німецького та менонітського населення Півдня України у 1917–1929 рр., проаналізував його участь у громадянській війні, специфіку політики «воєнного комунізму» в колоністських поселеннях, події голоду 1921–1922 рр. серед німецьких колоністів,

вплив земельної проблеми на економічний розвиток та суспільно-політичні настрої німців і менонітів. Він простежив діяльність німецьких союзів та їх роль у житті населення, процес створення і функціонування німецьких національних сілрад і районів, розвиток радянської німецькомовної преси, особливості перебігу конфесійного життя колоністського населення у 20-ті рр. ХХ ст. та вплив на нього антирелігійної політики комуністичної влади. Автор кваліфіковано проаналізував історіографічну та джерельну базу дослідження, на основі якої вивчив питання участі німців-колоністів та менонітів у збройній боротьбі в роки громадянської війни, розкрив зміст та результати більшовицької політики «воєнного комунізму» в німецьких та менонітських колоніях.

У дисертації досліджено масштаби та наслідки голоду 1921–1922 рр. серед німецьких колоністів, а також показана роль у боротьбі з ним закордонних організацій допомоги. Всебічно вивчено виникнення земельної проблеми в колоніях та специфіку заходів влади щодо її розв'язання, досліджена діяльність німецьких союзів, показана їх роль і місце в політичному та економічному житті колоністів. Дисертант охарактеризував процес створення та діяльність національних адміністративно-територіальних одиниць регіону і дослідив історію окремих німецьких національних районів.

Практична значимість дисертаційного дослідження полягає у систематизації та узагальненні матеріалу стосовно суспільно-політичного розвитку німецько-менонітського населення Півдня України в 1917–1929 рр. Його результати можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць з політичної історії нашої держави, розробці нових курсів з новітньої історії України, всесвітньої історії та історичного краєзнавства для студентів вищих навчальних закладів, ураховані державними установами при вирішенні проблем міжнаціонального характеру.

Матеріали дисертації знайшли відображення в 48 авторських публікаціях, здійснених в Україні, Росії та Німеччині, 11 з яких опубліковані у фахових виданнях, затверджених ВАК України. Висновки та результати дослідження пройшли належну апробацію на 12 міжнародних наукових конференціях.

Бойков Олег Юрійович. «Церковно-релігійні структури в духовному і соціокультурному житті Півдня України кінця ХІХ – початку ХХ ст.» – 07.00.01 – історія України.

Робота виконана на кафедрі українознавства Херсонського національного технічного університету.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Сусоров Віктор Дмитрович, Херсонський національний технічний університет, кафедра українознавства, завідувач кафедри.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Ігнатуша Олександр Миколайович, Запорізький національний університет, кафедра історії України, професор кафедри; кандидат історичних наук, доцент Андреев Віталій Миколайович, Херсонський державний університет, кафедра, всесвітньої історії та історіографії, завідувач кафедри.

У роботі показано особливості історіографічного процесу та визначено недостатній рівень наукової розробки досліджуваної проблеми.

Автором зазначено, що за релігійною ситуацією Південь дещо відрізнявся від інших регіонів унаслідок багатонаціональності краю та поліконфесійності. Наявність цих факторів зумовлювала можливість створення унікального соціуму, який визначав характер економічного, суспільного, політичного та культурного розвитку. Дисертант підтвердив, що різні категорії та прошарки населення Півдня України неоднаково ставилися до питання релігії та церковної організації як до єдиного елементу, так і у вигляді окремих складових. Доказано, що незважа-

ючи на спільні соціальні риси, такі прошарки були диференційованими за етнічною та релігійними ознаками.

О. Ю. Бойков підкреслив, що на кінець XIX – початок XX ст. найпоширенішою, але водночас і найменш активною в суспільно-політичному розумінні категорією продовжувало залишатися селянство, яке в силу свого національного та природного менталітету намагалося зміцнити своє відгороджене від міської культури і всього, що з нею пов'язано, становище. Сталими залишалися й позитивні патріархальні погляди на релігію та церкву. У науковому дослідженні показано, що у зазначений період відбулося остаточне становлення інтелігенції, яка поєднувала в собі селянські і міські риси. Усе це відобразилося і в поглядах та переконаннях щодо місця релігії та церковно-релігійних структур у житті суспільства.

Автор довів, що протестантизм, зокрема й сектантство як чинник духовного і культурного розвитку, мав досить значний вплив на формування свідомості населення Півдня України.

Основні результати дослідження можуть бути використані як емпіричний та науковий ґрунт для подальших досліджень з даної проблематики, а також при розробці спецкурсу та навчально-методичних посібників, у практичній викладацькій роботі.

За темою дисертації автором опубліковано 7 праць, з яких 5 статей у фахових виданнях. Результати дослідження апробовано на міжнародній, а також низці всеукраїнських і регіональних наукових конференціях.

Бушин Віктор Сергійович. «Південноукраїнське повітове місто кінця XVIII – початку XX століття: формування міського середовища Павлограда». – 07.00.01 – історія України.

Робота виконана на кафедрі історіографії, джерелознавства та архівознавства Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Журба Олег Іванович, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра історіографії, джерелознавства та архівознавства, завідувач кафедри.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Швидько Ганна Кирилівна, Національний гірничий університет, кафедра історії та політичної теорії, професор кафедри; доктор історичних наук, доцент Чорний Дмитро Миколайович, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, кафедра українознавства, професор кафедри.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена недостатньою вивченістю урбаністичних процесів, що мали місце в повітових центрах Південної України, які становили основний кількісний масив міських поселень регіону.

Наукова новизна дослідження визначається самою постановкою і розробкою проблеми генези, формування та еволюції повітового міста в контексті регіональних урбанізаційних процесів. Автор уперше в українській історіографії дослідив цю тему. У роботі показано особливості історіографічного процесу та визначено недостатній рівень наукової розробки досліджуваної проблеми, а також обґрунтовано визначено поняття «типове південноукраїнське повітове місто» та з'ясовано його пересічні риси.

В. С. Бушин довів, що одним з найбільш типових південноукраїнських повітових міст був Павлоград та встановив, що на місці сучасного Павлограда послідовно виникали такі населені пункти, як: зимівник Матвія Хижняковського (1770–1775 рр.), державна військова слобода Матвіївка (1775–1781 рр.), державна військова слобода Луганська (1781–1783 рр.).

Разом з тим, дисертант визначив, що наприкінці 70-х – у першій половині 80-х рр. XVIII ст. послідовно утворювалося три повітових центри з назвою Пав-

лоград: Павлоград I (Павлоград на Кальміусі – 1778–1779 рр.), Павлоград II (Павлоград на Солоній – 1780–1783 рр.) і Павлоград III (Павлоград на Вовчій).

Основні результати дослідження можуть бути використані як теоретичний ґрунт для подальших досліджень з даної проблематики, а також при розробці спецкурсів та навчально-методичних посібників, у практичній викладацькій роботі. За темою дисертації автором опубліковано 9 праць, з яких – одна індивідуальна монографія, 4 статті у фахових виданнях.

Захарова Наталя Сергіївна. «Співробітництво України і Ради Європи у сфері реформування історичної освіти у 1995–2005 рр.» – 07.00.01 – історія України.

Робота виконана на кафедрі української історії та етнополітики Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор Шляхов Олексій Борисович, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра української історії та етнополітики, завідувач кафедри.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Кульчицький Станіслав Владиславович, Інститут історії України НАН України, завідувач відділу історії України 20–30-х рр. ХХ ст.; доктор історичних наук, доцент Бородін Євген Іванович, Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, перший заступник директора.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена процесом реформування системи середньої освіти України у напрямі її адаптації до європейських стандартів, а також недостатньою увагою у вітчизняній історичній науці до вивчення питань розвитку середньої освіти в Україні на рубежі ХХ–ХХІ ст. і міжнародного співробітництва в гуманітарній сфері.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що дисертанткою вперше в сучасній українській історіографії здійснено комплексне дослідження співробітництва України і Ради Європи у сфері реформування історичної освіти у 1995–2005 рр., охарактеризовано стан наукової розробки та джерельну базу даної теми, висвітлено форми співробітництва та його вплив на створення і вдосконалення програми та підручників з історії України для середньої школи.

На підставі аналізу документів Ради Європи з'ясовано, що метою її діяльності з реформування історичної освіти є створення можливостей для заохочення громадян до вивчення європейської культурно-історичної спадщини, що необхідно для забезпечення єдності, взаєморозуміння та збереження спільних цінностей, доказано, що співпраця України і Ради Європи у сфері історичної освіти протягом досліджуваного періоду здійснювалася на міжнародному, регіональному і двосторонньому рівнях та відбувалася у формі семінарів і спільних проектів з видання навчальних посібників.

Н. С. Захарова проаналізувала програму з історії для 12-річної школи, запроваджену у навчальний процес у 2005 р., та довела, що її зміст відповідає основним рекомендаціям Ради Європи щодо викладання історії, а також охарактеризувала зміни, яких зазнавали підручники з історії у нашій державі, та навела аргументи на підтвердження суттєвого впливу на їх зміст рекомендацій і настанов Ради Європи.

Матеріали дисертації можуть бути використані у науковій роботі в якості ориєнтиру для поглиблених досліджень з проблем сучасної історії України в галузі культури. У науково-педагогічній діяльності матеріал дисертаційного дослідження може використовуватися при підготовці до лекційних і семінарських занять з таких дисциплін, як історія України і спеціальних курсів з історії міжнародних відносин, історії суспільної думки, методики викладання історії.

За темою дослідження дисертанткою опубліковано 11 праць, з яких 5 статей – у виданнях, внесених ВАК України до переліку фахових. Публікації відображають зміст представленого до захисту дисертаційного дослідження, відповідають встановленим вимогам та свідчать про самостійність наукових здобутків Н. С. Захарової. Основні положення дисертації також оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях та науково-практичних семінарах.

Лучка Людмила Миколаївна. «Бібліотеки у культурно-освітньому просторі Катеринославщини другої половини XIX – початку XX ст.» – 07.00.01 – історія України.

Робота виконана на кафедрі історії України Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Світленко Сергій Іванович, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра історії України, професор кафедри, декан історичного факультету.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Новальська Тетяна Василівна, Київський національний університет культури та мистецтв, кафедра книгознавства і бібліотекознавства, завідувач кафедри, декан факультету культурології; кандидат історичних наук Абросимова Світлана Вікторівна, Дніпропетровський національний історичний музей імені Д. І. Яворницького, провідний науковий співробітник.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена тим, що в українській історіографії дана тема не була предметом системного розгляду. Проте, поглиблене її дослідження диктується тим, що розгляд бібліотек як складової культурно-освітнього простору великого регіону Катеринославщини є важливим з погляду не тільки культурної історії, а й усвідомлення загальних модернізаційних процесів, що відбувалися у другій половині XIX – початку XX ст., та впливали на розвиток бібліотечної мережі.

У дисертації до наукового обігу вперше введено 42 справи 25 фондів шести архівів України та Росії, які допомогли виявити цілісну картину розвитку бібліотечної мережі Катеринославщини.

Автором розглянуто процес розвитку бібліотек регіону на різних історичних етапах від 60-х рр. XIX ст. до 1917 р., показано його динаміку, виділено позитивні та гальмівні чинники впливу, реконструйовано діяльність цілої низки діячів нашого краю.

Л. М. Лучка розробила типолого-видову класифікацію бібліотек різного підпорядкування, підґрунтям якої стали відомі радянські та сучасні вітчизняні класифікації.

На підставі аналізу порівняльно-історичних даних розкрила багатоаспектну діяльність Катеринославської губернії через аналіз фондових зібрань, читацького контингенту та бібліотечного персоналу.

Вона з'ясувала, що бібліотеки виконували культурно-освітню місію у культурно-духовному просторі Катеринославщини та відігравали першорядну роль у поширенні знань, підвищенні рівня грамотності, розповсюдженні інформації та залежали від економічного розвитку губернії.

Основні результати наукового дослідження можуть бути використані у подальшому вивченні регіональної історії та національно-культурних процесів XIX – початку XX ст., у підготовці лекційних курсів, спецкурсів з історії української культури, інтелектуальної історії та формування української модерної нації. Окремі матеріали стануть корисними в процесі вивчення постатей українського культурно-освітнього руху.

За темою дисертації автором опубліковано 14 праць, з яких 7 – у фахових виданнях, затверджених переліками ВАК України, одна стаття у співавторстві.

Маліцька Юлія Геннадіївна. «Естонські шведи на Півдні Російської імперії: міграція, адаптація, та акультурація переселенців-колоністів 1781–1871 рр.» – 07.00.02 – всесвітня історія.

Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Науковий керівник кандидат історичних наук, професор Бобилева Світлана Йосипівна, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра всесвітньої історії, професор; Центр українсько-німецьких наукових досліджень, науковий керівник.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Калашников Віктор Михайлович, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства, завідувач кафедри; кандидат історичних наук, доцент, Задерейчук Іван Панасович, Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ, кафедра теорії та історії держави і права, заступник начальника кафедри.

Актуальність дисертаційного дослідження визначається важливістю вивчення та висвітлення міграційних процесів, які є потужними факторами, що обумовлює перебіг глобальних подій і визначає соціокультурну складову розвитку людства; апробацією міждисциплінарного синтезу гуманітарного знання в дослідженні нелінійної (багатовимірної) історії шведської етнічної спільноти; потребою вписати історію естонських шведів у етнічну історію України.

Ю. Г. Маліцька презентувала історію нової колонізаційної групи Півдня Російської імперії уперше до наукового обігу на основі чинної сукупності джерел вітчизняного та іноземного походження. Автор з'ясувала та висвітлила передумови та причини міграції естонських шведів на Південь російської імперії, а також спростувала тезу про їх адміністративно-примусове переселення.

У дисертації розкрито особливості іноземної колонізації та переселенських заходів російського уряду в контексті імперської політики Росії протягом XVIII ст. та з'ясовано і висвітлено передумови, причини та хід міграції естонських шведів острова Дагьо на Південь Російської імперії. Дисертанткою підкреслено об'єктивні та суб'єктивні чинники процесу адаптації та приживаності шведських переселенців на Півдні російської імперії.

Автор простежила міжетнічні взаємини шведських переселенців із сусіднім населенням регіону та дослідила соціально-економічну інтеграцію шведських колоністів у контексті розвитку південноросійського регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, теоретично-концептуальний і фактичний матеріал та висновки дисертаційної роботи можуть бути використані у працях з етнічної історії Російської імперії, для написання робіт з історії колонізації, національних меншин України та Східної Європи, заселення України та Півдня Російської імперії, історії естонських шведів і шведських діаспор у світі. Матеріали дисертації можуть бути застосовані для підготовки загальноісторичних та спеціальних курсів з української та всесвітньої історії, етнопсихології, етнографії та краєзнавства Півдня України.

За темою дисертації автором одноосібно опубліковано сім наукових статей, із них шість – у виданнях, внесених ВАК до переліку наукових фахових видань України.

Позднякова Інна Сергіївна. «Цензурна політика в радянській Росії у 1917–1929 рр.» – 07.00.02 – всесвітня історія.

Робота виконана на кафедрі російської історії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Іваненко Валентин Васильович, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, ка-

федра російської історії, завідувач кафедри, проректор з науково-педагогічної роботи, заслужений діяч науки і техніки України.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Ченцов Віктор Васильович, Академія митної служби України, ректор; кандидат історичних наук Подкур Роман Юрійович, Інститут історії України НАН України, відділ регіональних проблем, старший науковий співробітник.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що вона є однією з перших у вітчизняній історіографії узагальнюючих праць, в якій здійснено комплексне дослідження початкового етапу існування радянської цензурної системи. Дисертанткою виявлено специфічні риси радянської цензури в період її становлення та централізації, встановлено та охарактеризовано техніку перегляду рукописів і методи, за допомогою яких здійснювалася радянська цензурна політика у видавничій сфері, розкрито специфіку цензурної практики в різних галузях культури і громадського життя, також виявлено та обґрунтовано основні методи тиску влади на приватно-кооперативні видавництва, проаналізовано форми співпраці цензурних установ з карально-репресивними органами.

У дисертації детально проаналізовано історіографічну спадщину та джерельну базу дослідження, розкрито понятійно-термінологічний апарат, вивчено основні складові початкового етапу формування радянської цензурної системи більшовицькою владою, а також розкрито зміст цензурної політики у видавничій сфері протягом досліджуваного періоду. Здобувачка здійснила порівняльний аналіз змісту «Переліків відомостей, що становлять таємницю та заборонені до поширення з метою охорони політико-економічних інтересів», розроблених Головлітом РСФРР упродовж 20-х рр. ХХ ст.

І. С. Позднякова дослідила кадровий склад низового цензурного апарату та довела, що кадрова політика партійно-державного керівництва була одним із механізмів впливу на цензурні інституції. Крім того, у роботі з'ясовано, що нормативна база, якою керувалися цензори у своїй практичній роботі, включала циркуляри, інструкції, розпорядження, переліки заборонених до поширення тем, зміст яких указує на політичний характер радянської цензури.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що окремі наукові положення, висновки, введені до обігу документи та матеріали можуть бути враховані в процесі написання узагальнюючих праць з історії СРСР та УРСР. Отримані результати та висновки можна використовувати також під час викладання навчальних курсів з історії у вищій школі.

Результати дослідження відображено у 7 публікаціях автора, 6 з яких опубліковано у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Поплавський Олег Олександрович. «Донецько-Криворізька радянська республіка: історико-політичний аспект» – 07.00.01 – історія України.

Робота виконана на кафедрі російської історії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Іваненко Валентин Васильович, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра російської історії, завідувач кафедри, проректор з науково-педагогічної роботи, заслужений діяч науки і техніки України.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, доцент Турченко Галина Федорівна, Запорізький національний університет, кафедра історії України, професор кафедри; доктор історичних наук, професор Удод Олександр Андрійович, Інститут історії України НАН України, відділ української історіографії, завідувач відділу.

Актуальність дисертації обумовлена необхідністю наукового осмислення історичного минулого розвитку окремих регіонів України з позицій національного

державотворення, творчого використання досвіду власної історії з метою вироблення пріоритетів державної та регіональної політики сьогодні.

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що автором уперше в сучасній вітчизняній історіографії здійснено комплексне дослідження однієї з маловивчених проблем історії української національно-демократичної революції, а саме історії існування Донецько-Криворізької радянської республіки (ДКРР) з моменту її створення і до припинення діяльності.

О. О. Поплавський розглянув хід наукового осмислення теми в історичній літературі та здійснив класифікацію документів джерельної бази, на яких ґрунтуються інтерпретації історичних подій і явищ, висновки й узагальнення.

У дисертації реконструйовано цілісну картину створення та існування Донецько-Криворізької республіки, всебічно проаналізовано історичні витоки та умови появи регіональних утворень у період становлення південноукраїнського регіону як економічної та політичної складової Російської імперії та відтворено динаміку формування нової крайової автономії і механізму її управління.

На прикладі діяльності органів влади ДКРР досліджено пріоритети у політиці більшовиків щодо розгортання революційних перетворень у всіх сферах життя. Аналіз нормативних документів, прийнятих більшовиками упродовж всього нетривалого періоду існування ДКРР, дозволив автору розкрити специфіку встановлення радянської влади в регіоні.

О. О. Поплавський узагальнив досвід дезінтеграції України, вчиненої російськими більшовиками за підтримки їх місцевих прихильників наприкінці 1917 – на початку 1918 рр., що може стати цінним вихідним матеріалом при аналізі сучасних відцентрових тенденцій у державі, формуванні виваженої регіональної політики.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її фактичного матеріалу та концептуальних підходів під час написання наукових праць, а також при підготовці підручників і навчальних посібників з історії України.

Основні результати дослідження знайшли відображення у 7 публікаціях автора, з яких 5 є фаховими.

Сливенко Вячеслав Альбертович. «Державна політика у сфері боротьби з кримінальною злочинністю на Півдні України в 1921–1923 рр.» – 07.00.01 – історія України.

Робота виконана на кафедрі російської історії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Іваненко Валентин Васильович, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра російської історії, завідувач кафедри, проректор з науково-педагогічної роботи, заслужений діяч науки і техніки України.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Бут Олександр Микитович, Донецький національний університет, кафедра історії слов'ян, професор кафедри; кандидат історичних наук, доцент Іщенко Ігор Васильович, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра політології, доцент кафедри.

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що автор уперше в сучасній українській національній історіографії здійснив комплексне дослідження процесу становлення та реалізації державної політики у сфері боротьби з кримінальною злочинністю в одному з найбільших регіонів України в 1921–1928 рр.

Автор проаналізував динаміку злочинності в регіоні і відтворив вплив голоду, повстанського руху, безробіття, соціально-демографічних чинників на структуру і рівень криміналізації населення Півдня України. У роботі доведено, що найбільш негативний вплив на повсякденне життя краю справляла професійна

злочинність, яка фактично не була подолана протягом непу, а лише, як свідчать дані, трималася під контролем на відносно стабільному рівні.

Дисертант проаналізував процес формування системи правоохоронних органів як складової частини державної політики щодо боротьби з кримінальними елементами на Півдні України в період непу, дослідив правоохоронні функції надзвичайних органів влади та механізм розбудови української міліції.

Цілком закономірно відзначено такі особливості формування нормативно-правового поля боротьби зі злочинністю, як класово-ідеологічний характер кримінального законодавства 1922–1927 рр. та посилена увага до категорії «державних злочинів», унаслідок чого захист державних інтересів став пріоритетним порівняно з правами людини та громадянина.

Здобувач розглянув процес становлення та розвитку основних форм та методів боротьби правоохоронних структур зі злочинністю та встановив, що двоїста внутрішня політика влади до відновлення приватного сектора господарської діяльності значно ускладнювала роботу правоохоронних та надзвичайних органів на початковому етапі їх існування.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її фактичного матеріалу та концептуальних підходів під час написання наукових праць, а також при підготовці підручників і навчальних посібників з історії України.

Основні результати дослідження знайшли відображення у 9 публікаціях автора, з яких 5 є фаховими.

Трепчачова Оксана Дмитрівна (Держава Ізраїль). «Окупаційний режим та єврейське населення Дніпропетровщини 1941–1943 рр.» – 07.00.01 – історія України.

Робота виконана на кафедрі історіографії, джерелознавства та архівознавства Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Болебрух Анатолій Григорович, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра історіографії, джерелознавства та архівознавства, професор кафедри.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Чайковський Анатолій Степанович, Національна академія внутрішніх справ, начальник навчально-наукового і методичного центру; доктор історичних наук, професор Якунін Віктор Кузьмич, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра української історії та етнополітики, професор кафедри; кандидат історичних наук Борисов Владислав Леонідович, Український державний хіміко-технологічний університет, кафедра історії та українознавства, доцент кафедри.

Актуальність дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно заповнює відчутну прогалину в історіографії важливої та складної проблеми в історії Другої світової війни і представляє аналіз голокосту в Дніпропетровській області.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що дисертантка уперше провела комплексне дослідження окупаційного режиму в Дніпропетровській області як прояв голокосту. У процесі дослідження вдалося отримати нові дані про економічну та пропагандистську політику окупантів, про жертви єврейського населення на Дніпропетровщині, а також уперше було розглянуто і проаналізовано дії євреїв, які могли розглядатися як Протистояння.

О. Д. Трепчачова кваліфіковано проаналізувала історіографічну та джерельну базу дослідження, ввела до наукового обігу архівні матеріали Інституту Яд Вашем (Ізраїль). У дисертації окреслено основні напрями та особливості становлення «нового німецького порядку» на Дніпропетровщині в питаннях антисемітської пропаганди і антиєврейської економічної політики.

Автор вивчила та проаналізувала міжнаціональні відносини (у єврейській перспективі) на території області в період окупації, а також дослідила процес

створення нацистською адміністрацією машини знищення і отримала нові дані про кількість єврейських жертв Голокосту в даному регіоні.

Практична значимість дисертаційного дослідження полягає в тому, що його основні положення, фактичний матеріал, наукові висновки можуть бути використані для підготовки наукових досліджень з проблеми нацистського геноциду по відношенню до громадян України в період Другої світової війни, при написанні підручників і методичних посібників, зокрема при підготовці лекційних курсів історії України, «Історія голокосту», «Історія єврейського народу» і низки інших спецкурсів. Крім цього, результати даної роботи можуть бути використані в місцевих засобах масової інформації, для виховної роботи у ВНЗ та школах області.

Матеріали дисертації знайшли відображення в 3 авторських публікаціях, які опубліковані у фахових виданнях, затверджених ВАК України. Висновки та результати дослідження пройшли належну апробацію на наукових конференціях кафедри історіографії та архівознавства Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара в 2004–2006 і 2009 рр. Апробацією результатів дослідження також можна вважати спецкурс, створений на основі матеріалів дослідження, який викладається автором у Кримському Гуманітарному університеті.

Хапасв Вадим Вадимович. «Візантійський Херсон у другій половині X – першій половині XI ст.: проблема руйнування міста» – 07.00.02 – всесвітня історія.

Робота виконана на кафедрі історії міжнародних відносин Чорноморської філії Московського державного університету імені М. В. Ломоносова.

Науковий керівник кандидат історичних наук Миц Віктор Леонідович, НАН України, Кримський філіал інституту археології, провідний науковий співробітник.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Петрова Елеонора Борисівна, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, професор кафедри; доктор історичних наук, професор Ковальова Ірина Федорівна, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра історіографії, джерелознавства та архівознавства, професор кафедри.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена тим, що у вітчизняній та зарубіжній історіографії немає спільної думки щодо причин руйнування візантійського Херсона у згаданий період. Версії про військово-політичні або природні причини цієї події не мають переконливого обґрунтування. Наукова новизна дослідження визначається самою постановкою і розробкою проблеми з'ясування справжніх причин та наслідків руйнування міста. Із моменту відходу з Херсона раті київського князя Володимира місто залишалось незруйнованим.

Автор показав, що руйнування Херсона у другій половині X – першій половині XI ст. було масштабним і всеосяжним: знищені житлові споруди, храми, розташовані на м'яких ґрунтах або схилах рельєфу, пошкоджені або зруйновані ділянки оборонних стін, побудованих на піску або скельному обриві; під час катастрофи уціліли храми і резиденції, побудовані на міцній скельній основі.

На основі кореляції датуваль руйнування візантійського Херсона за різними джерелами автор вважає найбільш вірогідним часом руйнування міста перше десятиліття XI ст. і наводить переконливі аргументи на користь того, що причиною руйнування Херсона став чорноморсько-кримський землетрус; його руйнівну дію на Херсон можна гіпотетично оцінити у 8 балів за шкалою MSK-64.

На підставі аналізу порівняльно-історичних, археологічних та етнографічних даних показано, що після катастрофи рубежу X–XI ст. жителі Херсона відмовилися від технологій житлового будівництва, які раніше застосовувалися, і перейшли до зведення садиб з використанням антисейсмічних будівельних прийомів

т. зв. «Анатолійського» стилю. У дисертації доведено, що відновлення міста йшло планомірно і достатньо активно, але потребувало довготривалих зусиль. Північний район був повністю забудований лише у XIII ст., доля Західного району в завершальний період історії міста залишається дискусійною; проте, Центральна, Північно-Східна і Південно-Східна частини були відновлені відносно швидко.

Крім того, події, що відбувалися у візантійському Херсоні у другій половині X – першій половині XI ст. розглянуто автором у контексті політичної історії Візантії того часу, а також взаємовідносин Візантії та Київської Русі.

Основні результати дослідження можуть бути використані як теоретичний ґрунт для подальших досліджень з даної проблематики, а також у створенні нових музейних експозицій, підготовці тематичних екскурсій, вузівських та шкільних підручників.

За темою дисертації автором опубліковано 13 праць, з яких 3 статті у фахових виданнях, затверджених переліками ВАК України, 1 стаття у зарубіжному (російському) фаховому виданні.

Харитонova Олена Вікторівна. «Скло козацьких пам'яток України XVII–XVIII ст. – джерелознавчий аспект» – 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

Дисертація виконана на кафедрі історіографії, джерелознавства та архівознавства Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Ковальова Ірина Федорівна, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра історіографії, джерелознавства та архівознавства, професор кафедри.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Шаповалов Георгій Іванович, Запорізький національний технічний університет, кафедра українознавства, професор кафедри; директор Запорізького краєзнавчого музею; доктор історичних наук, професор Швидько Ганна Кирилівна, Національний гірничий університет, кафедра історії та політичної теорії, професор кафедри; доктор історичних наук, професор Савчук Варфоломій Степанович, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра фізики, професор кафедри.

Актуальність теми дисертації зумовлена відсутністю у вітчизняній історичній науці спеціальних розробок, присвячених обраній пошукачкою проблематиці. Використання інформаційних можливостей предмета дослідження, у даному випадку гутного скла, як археологічного і водночас історичного джерела, відкриває широкі перспективи для розгляду об'єкта вивчення у всій сукупності його внутрішніх параметрів та їх відношення до зовнішніх умов, у яких він функціонував.

Наукова новизна дисертації визначається здійсненим критичним і логічним аналізом виробів українського гутного скляного виробництва та імпорту XVI–XVIII ст. із залученням масових джерел з археологічних досліджень пам'яток козацької доби.

Оригінальна постановка наукової проблеми, яка вперше досліджується на базі комплексного використання джерел, дозволила дослідниці обґрунтувати концепцію місцевого виробництва скла та визначити його специфіку. Автор довела існування центрів скляного виробництва на українських землях за козацьких часів та простежила залежність українського скла від загальних тенденцій європейської та східної «моди»; визначила місце гутних скляних виробів у імпорті та експорті України XVII–XVIII ст. У дисертації розглянуто соціальне середовище ймовірних споживачів та замовників, а також розроблено класифікацію гутних виробів та запропоновано критерії їх датування і уперше узагальнено наявні колекції.

Основні результати дисертації можуть бути використані для отримання підстав до уточнення датування культурних комплексів та шарів пам'яток XVII–

XVIII ст. Результати дослідження можуть бути застосовані у системі середньої та вищої освіти, а також при розробці курсів з історії України та краєзнавства. Здобувач має 11 опублікованих праць за темою дисертації, з них 3 статті у провідних наукових фахових виданнях, визначених ВАК України.

Чорнобай Павло Олексійович. «Формування технічної інтелігенції на Катеринославщині наприкінці XIX – на початку XX ст.» – 07.00.01 – історія України.

Робота виконана на кафедрі історії та політичної теорії Національного гірничого університету.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор Швидько Ганна Кирилівна, Національний гірничий університет, кафедра історії та політичної теорії, професор кафедри.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор Турченко Галина Федорівна, Запорізький національний університет, кафедра історії України, професор кафедри; доктор історичних наук, професор Савчук Варфоломій Степанович, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, кафедра фізики, професор кафедри.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дисертант на основі ґрунтовної історіографічної та джерельної бази провів комплексне дослідження формування технічної інтелігенції різних категорій на Катеринославщині наприкінці XIX – на початку XX ст., простежив процес зміни іноземних вітчизняними технічними кадрами, проаналізував історію відкриття вищих та середніх технічних навчальних закладів, їх еволюцію, проекти реорганізації, участь технічної інтелігенції у пропаганді серед робітників освітніх знань.

Сукупність історіографічної та джерельної бази дозволили дисертантові повному поставити та розв'язати комплекс наукових проблем.

Автором охарактеризовано зростання промислового розвитку Катеринославщини наприкінці XIX – на початку XX ст., визначено потребу краю у технічних кадрах різного рівня та проаналізовано процес відкриття та діяльність середніх та вищого технічних навчальних закладів на Катеринославщині для підготовки вітчизняних інженерно-технічних кадрів.

П. О. Чорнобай висвітлив джерела і шляхи формування вітчизняної технічної інтелігенції промислової Катеринославщини, визначив загальні тенденції кількісних і якісних змін її складу та показав форми гуртування представників вітчизняної технічної інтелігенції у корпоративні об'єднання. У роботі розкрито роль технічної інтелігенції у пропаганді природничо-наукових та технічних знань серед робітників заводів та шахт Катеринославщини. Ідеї, наукові положення, висновки й фактичний матеріал можуть бути використані під час підготовки наукових та науково-популярних праць з історії України та історії м. Дніпропетровська і території колишньої Катеринославщини, розробки спеціальних і загальних курсів для студентів вищих навчальних закладів.

Сформульовані в дисертації положення, висновки та узагальнення логічно вмотивовані й аргументовані. За темою дисертації автором опубліковано одну невелику книгу обсягом 76 сторінок, 7 статей у фахових виданнях. Матеріали дисертації знайшли повне відображення в публікаціях автора. Висновки та результат дослідження пройшли належну апробацію на міжнародних, всеукраїнських і міжвузівських наукових конференціях.

Усі дисертації затверджено.

Надійшла до редколегії 13.01.2012